

עשיית גרמא בשבת

1234567

נתבאר לעיל במבוא לפרק זה שעשיית מלאכה בגרמא אין בה איסור תורה [פרט לאפנים שנתבארו בסעיפים א'–ט"ז שבהם גם פעולה שאינה ישירה נידונית כמעשה גמור]. ומכל מקום כתבו ראשונים שאין לעשות גרמא בשבת אלא במקום הפסד ממון או שאר צורך חשוב וכפי שיתבאר להלן.

יט. אין לעשות מלאכה בשבת אף באופן שהיא מוגדרת כגרמא, ואף שאין בזה איסור תורה מכל מקום כתבו כמה ראשונים שחכמים גזרו בזה איסור ולא התירו אלא באופנים מסויימים, וכדלהלן בסעיפים הבאים^{מא}.

מא. עיין לעיל בהקדמה לפרק זה שהבאנו את דעת רבינו יואל שלא התיר גרמא אלא במקום פסידא, והובאו דבריו ברמ"א סי' של"ד סכ"ב [והשו"ע שם לא הביאו].

פסיק רישיה בגרמא

עיין בספר מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך זצ"ל ח"א סי' י' סעיף ו' ד"ה גם שדן לומר דכיון שמעיקר הדין אמרו בגמ' שבת דף קכ: דגרמא שרי, לכן אף שרבנו יואל החמיר שלא להתיר גרמא אלא במקום פסידא אפשר שלא אסר אלא כאשר כוונתו להדיא לכך שתיגרם המלאכה, אבל באינו מתכוין למלאכה יש לומר דלא אסרינן גרמא [והביא דוגמא לזה מהא דנקטו הרבה פוסקים דפ"ר באמירה לנכרי שרי, אף שאמירה לנכרי חמירא מגרמא, דהא לא שרינן אמירה לנכרי במקום פסידא]. ועיי"ש שכתב זאת לגבי פתיחת דלת מקרר בשבת דאפשר שאף אם היה איסור תורה בהפעלת המנוע מ"מ באופן שהוא רק בגדר גרמא וגם אינו מתכוין להפעלת המנוע יש לדון שאין בזה איסור. ויש שצינו מקור לזה בדברי המאירי שבת דף קכ: ד"ה מי שהביא בשם יש מפרשים דפ"ר בגרמא שרי. ובספר שש"כ פרק י"ב הערה נ"א כתב הגרש"ז זצ"ל להתיר מה"ט שפיכת מים לכיור באופן שהמים זורמים דרך צינור עד שמגיעים לקרקע וזרועה, דכיון שפסק כח השופך והגעת המים אל הזרעים נחשבת גרמא לכן כיון שאין מתכוין להשקיית הזרעים רק לשפיכת המים לכן יש להתיר אף דהוי פ"ר.

ועיין במכתבו של הגרש"ז זצ"ל בספר מאור השבת ח"ד עמ' ת"ט שכתב דהיתר זה של פ"ר בגרמא נאמר גם במלאכות דאורייתא, ולכן התיר לפתוח דלת בית שיש בו רדיאטור חשמלי המופעל ע"י טרמוסטט אף שכניסת האויר הקר תגרום להדלקת גוף החימום, וחזר בו ממה שכתב בספר שש"כ פ"א הערה קי"ח.

ואמנם, מדברי האוסרים פתיחת מקרר חשמלי כשאינו פועל [עיין פרק כ"ו סעיף ג'] מוכח דס"ל דפ"ר בגרמא אסור.

ואין להביא מקור להיתר פ"ר בגרמא מדברי האבני נזר סי' קצ"ד ס"ק ב' שכתב דלא אמרינן דגרמא הוי כמעשה אלא במתכוין ולא באינו מתכוין, דהאבנ"ז קאי לענין דין זורה ורוח מסייעתו דחשבינן גרמא כמעשה והוי איסור תורה וכדלעיל סעיף א', ועל זה כתב דמסתבר שדין זה נתחדש דווקא במתכוין למלאכה זו ולא באינו מתכוין, ולא קאי על איסור דרבנן של גרמא אי שרי בפ"ר, דלענין זה י"ל דגרמא הוי כשאר איסור

נתינת משקין על גבי בגד שאחזה בו אש

כ. בגד או מפת שולחן שנפל עליו נר ואחזה בו אש, אם יש בדבר חשש פיקוח נפש מותר לכבות את האש^{מב}. ואם אין בדבר חשש פיקוח נפש כלל אסור לכבות את האש אבל מותר לשפוך משקין על המפה שלא במקום האש על מנת שהאש תכבה בהגיעה אל מקום המשקין^{מג}. טעם ההיתר בזה הוא משום שאין זה כיבוי בידים אלא כיבוי בגרמא, וגרמא הותרה במקום הפסד^{מד}.

דרבנן שפ"ר נאסר בו.

- מב. כמבואר בשו"ע סי' של"ד סכ"ו, עיי"ש פרטי הדינים בזה.
- מג. גמ' שבת דף קכ. שו"ע שם סכ"ד. ועיי"ש בשו"ע שיש אומרים שלא התירו אלא נתינת שאר משקין ולא מים, והטעם משום איסור ליבון, ועיין בה"ל סי' ש"ב ס"ט ד"ה שיש דצריך להחמיר בזה משום שיש בדבר חשש איסור תורה.
- מד. לשון הגמ' שבת שם "שנאמר לא תעשה כל מלאכה עשייה הוא דאסור הא גרמא שרי", ומשמע לכאורה דהוי היתר גמור, וכ"כ הרא"ש פ"ב דביצה סי' י"ז, אמנם המרדכי שם הביא את דברי רבנו יואל דבעלמא גרמא אסורה מדרבנן ולא הותרה אלא במקום הפסד, והביאו הרמ"א בסי' של"ד סכ"ב. והנה הט"ז סי' תקי"ד ס"ק ז' כתב להקל בגרמא משום שלא מצינו חבר לרבנו יואל בסברא זו [ובשעה"צ שם ס"ק ל"א הזכיר את דברי הט"ז האלון], אמנם לכאורה מצינו כמה ראשונים שאסרו גרמא, עיין תוס' ביצה דף כב. ד"ה והמסתפק שכתבו לגבי המסתפק משמן שבנר דאין החיוב בזה משום שגורם למהר את כביית הנר וז"ל "דגרמא ביו"ט שרי וגם בשבת אינו חייב" עכ"ל, ודייק מזה המג"א סי' תקי"ד ס"ק י"ט וכן רעק"א בשו"ע סי' של"ד סכ"ב דגרמא בשבת חמירא מגרמא ביום טוב, וכן נקט המאמר מרדכי, מובא בשעה"צ הנ"ל, דגרמא בשבת חמירא [ועיין חזו"א סי' ל"ח ס"ק ו' שלא פירש כן בדעת תוס']. וע"ע במרדכי פרק ט"ז דשבת שהביא את דברי הר"ר יום טוב שהתיר גרמא ביו"ט ומשמע דבשבת אסור, וכן מבואר באו"ז דיני ערב שבת סי' כ"ט בשם ריב"א דגרמא אסורה, והובאו הדברים בהג"א ביצה דף כב. וע"ע ברשב"א בעבודת הקודש בית מועד שער ג' פ"ג שאסר להוסיף פתילה נוספת בנר אם כוונתו למהר את כיבוי הנר מפני שגורם כיבוי, וכן כתבו המאירי והמנהיג, ומבואר דגרמא אסורה [אמנם שעה"צ סי' תקי"ד ס"ק כ"ט כתב דאיסור זה של הוספת פתילה הוא משום שנוטל מגוף הדבר הדולק וכשיטת הרא"ש בביצה פ"ב סי' י"ז, וקצ"ע שהרשב"א סתם בדבר ולא כתב סברא זו של נטילה מגוף הדבר הדולק], וע"ע בחידושי הרא"ה ביצה דף כב. בדין קינסא שרי שכתב דגרם כיבוי שרי ביו"ט לצורך, ומשמע דבשבת אסורה גרמא, וע"ע ב"י סי' רס"ה שהביא דברי רבנו ירוחם בשם הרמ"ה וז"ל מותר ליתן מים מבעו"י בנר כי כל מה שעושה מערב שבת אין בו משום גורם כיבוי עכ"ל, ומבואר דבשבת עצמה אסרינן גרמא [ואין לומר שזה משום הדין המבואר בסי' רס"ה דקירוב כיבוי אסור, דא"כ אף מבעו"י אסור]. ורק לשון הרא"ש ביצה פ"ב סי' י"ז הוא דקיימ"ל כרבנן דגרם כיבוי מותר, וכן הוא לשון הטור סי' תקי"ד, ומשמע דס"ל דגרמא מותר, אמנם רעק"א בשו"ע סי' של"ד סכ"ב והחזו"א סי' ל"ח ס"ק ו' כתבו

גרמא במקום מצוה

כא. כשם שהותרה גרמא במקום הפסד כך הותרה גרמא במקום מצוה^{מה}.

גרמא במקום חולי

כב. לענין גרמא במקום חולי ראה הערה^{מו}.

מקרב כיבוי

כג. גר או מדורה שניתזים מהם ניצוצות של אש לצדדים אסור להניח כלי שיש בתוכו מים על מנת שהניצוצות יפלו לתוכו ויכבו. איסור זה מכונה בגמרא בשם מקרב כיבוי^{מז}. בטעם האיסור נחלקו הראשונים:

[א]. יש שכתבו שהטעם הוא משום דכיון שהמים גלויים לאויר והניצוצות נופלות באופן ישיר לתוכם לכן החמירו בזה יותר ולא הקלו בזה כבשאר גרם כיבוי.

שאין מלשון הרא"ש ראייה מוכחת. וע"ע בביאור הגר"א ריש סי' שי"ד שכתב דהא דהתירו להסיק ביום טוב בכלים אף שנמצא שסותר אותם על ידי הבערתם הוא משום דגרמא שרי כמבואר בגמ' שבת דף קכ: ומשמע דס"ל דגרמא שרי אף בשבת [נא"כ נדחוק שהכוונה דמתוך שבשבת אין איסור תורה בגרמא לכן ביו"ט הרי זה מותר אף לכתחילה כאשר הדבר נעשה לצורך]. ולענין הלכה כבר הובאו דברי הרמ"א שאין להתיר גרמא אלא במקום פסידא, ולפי המבואר לעיל אין זו דעה יחידאה אלא הרבה ראשונים אסרו גרמא מדרבנן.

ואמנם אף שגרמא אסורה מדרבנן מ"מ הרי זו שבות קלה יותר משאר שבותין, שהרי הותרה במקום פסידא [אפילו הפסד טלית] ובמקום מצוה, כמבואר בגמ' שבת דף קכ:, ושאר שבותין לא הותרו, וקילא אף מאמירה לנכרי האסורה אף במקום פסידא ובמקום מצוה.

מה. גמ' שבת דף קכ: גבי מי שהיה שם כתוב על גבי בשרו ונזדמנה לו טבילה של מצוה שהתירו לו לטבול אף שגורם את מחיקת השם.

מו. בראשונים לא נתפרש דין גרמא במקום חולי [ואף שהותרה גרמא במקום מצוה י"ל דמצוה שאני, כמבואר במג"א סי' של"ח סק"א שכתב לענין גזירת השמעת קול דאם הותרה לחולה כ"ש למצוה, ומבואר דסובר המג"א דמצוה עדיפה מחולין], והנה המג"א סי' שכ"ח ס"ק נ"ג כתב דגרמא שריא לחולה כשאר שבותין וצ"י לסעיף י"ז שם, ומשמע לכאורה שכוונתו בהיתר זה רק למאן דס"ל דשבות שריא לחולה שאב"ס [וע"ע במג"א ס"ק מ"א וס"ק מ"ד שהתיר שבותין על סמך סעיף י"ז והפמ"ג בא"א ס"ק מ"ב תמה על דבריו דהא בסעיף י"ז נקט השו"ע דלהלכה יש לאסור שבות לחולה]. והחזו"א סי' ל"ח ס"ק ט' ד"ה וליתן התיר גרמא לצורך חולה.

מז. שו"ע סי' רס"ה ס"ד.

[ב]. ויש שכתבו שגזרו חכמים שמא בזמן נתינת הכלי עם המים יפלו ניצוצות והאדם יגביה את הכלי כנגד הניצוצות ויכבה בידים^{מח}. והוסיפו חז"ל וגזרו עוד שלא יתן אדם כלי מלא מים בסמוך לנר אף אם עושה כן מערב שבת, והטעם משום שחששו שמא יעשה כן בשבת. כד. נר העומד ליפול ועלול לגרום דליקה דנו הפוסקים אם מותר ליתן תחתיו כלי מלא מים על מנת שיפול לתוכו ויכבה, וכתב המשנה ברורה דנראה דיש להקל במקום הדחק על ידי קטן^{מט}.

נתינת מים בנר שמן מערב שבת

כה. מותר ליתן מערב שבת מים בתוך נר של שמן אם כוונתו כדי להגביה השמן^נ. ואם כוונתו בנתינת המים שהנר יכבה כשיכלה השמן, כדי שלא ישבר הכלי או שלא ישחיר יש בזה דעות שונות בין הפוסקים ויש להקל במקום הצורך^{נא}.

מח. שני הטעמים הובאו בתוס' דף מז: ד"ה מפני וברשב"א שם, והבאנו בראשונה את הטעם דגזרו בזה משום שכשהמים גלויים הניצוצות נופלות ישירות לתוכן, משום שהמגיד משנה פ"ב משבת ה"ו כתב שטעם זה עיקר.

והא דהתירו בטלית שאחזו בה האור ליתן משקין מצידה האחר, כמבואר בשו"ע סי' של"ד סכ"ד ולעיל סעיף כ', ולא אסרו משום שמקרב כיבוי, כתבו הראשונים שם שהטעם משום שאינו מניח את המים מתחת לאש אלא בצד האש, ואין האש נופלת לתוך המים להדיא, משא"כ בנותן כלי שיש בו מים כנגד הנר, שהמים תחת הניצוצות ממשי, ולענין הטעם האחר שהאיסור של מקרב כיבוי הוא משום שמא יגביה את הכלי כנגד הניצוצות כתבו הראשונים שאין זה שייך גבי טלית.

מט. עיין מג"א סי' רס"ה ס"ק ו' שהביא בשם ספר איסור והיתר שכאשר יש סכנת דליקה מותר ליתן כלי לקבל הניצוצות, וה"ה אם רואה נר דולק שעלול ליפול ולגרום דליקה. והפמ"ג שם תמה על דברי האו"ה דהא בגמ' דף מז: מבואר שהאיסור של קירוב כיבוי חמיר משאר גרמא, ולא הותר אף במקום דליקה [ופשוט דמיירי באופן שאין חשש סכנה דאל"כ הכל מותר]. ועיין משנ"ב ס"ק ט"ז שסיים דנראה דיש להקל במקום הדחק ע"י קטן ולא פירש את טעמו. ואולי י"ל דאף אם מיירי באופן שאין חשש סכנה להתיר מחמתו עשיית מלאכה בשבת מ"מ כיון שלעתים רחוקות עלול להיות חשש סכנה לכן היקל האו"ה בגזירה זו דקירוב כיבוי, ולכן היקל המשנ"ב בשעת הדחק לעשות זאת ע"י קטן.

נ. שו"ע סי' רס"ה ס"ד.

נא. הרמ"א שם התיר אף במתכוין לכיבוי, וציין בד"מ מקורו לדברי הסמ"ג, והבין רמ"א שכוונת הסמ"ג דכיון שהשמן חוצץ בין המים לבין האש אין זה בכלל הגזירה של מקרב כיבוי כיון שאין המים גלויים מול האש. והמג"א סק"י נחלק על הרמ"א וכתב דאין

גר צף

כו. מותר להדליק מערב שבת נר צף בתוך מים אף שכאשר יכלה הנר יכבו המים את האש, ואין זה בכלל גזירת קירוב כיבוי כיון שאין כוונתו בנתינת המים לכיבוי הנר אלא שהנר יצוף על גביהם.

מכשירי גרמא

כז. בענין השימוש במכשירים המכונים בשם "מכשירי גרמא" נתפרסמה דעת גדולי ישראל שאין להשתמש בהם בשבת אף לא במקום מצוה או חולי שאין בו סכנה, והיינו אף מכשירים הבנויים על עקרון של מניעת המניעה או המשכת מצב קיים וכיוצ"ב, וראה הערה^{נב}.

מהסמ"ג ראה להתיר במתכוין לכיבוי, דסובר המג"א דהשמן אינו נחשב כחוצץ בין המים ובין האש ולא נתכוין הסמ"ג להתיר אלא באינו מתכוין לכיבוי. והנה הגר"א כתב דלפי תירוצו אחד בתוס' דף מז: מבואר כדברי הרמ"א דשרי אף במתכוין לכיבוי, והביאו הבה"ל, אמנם הבה"ל הביא עוד שברשב"א מבואר שכל ההיתר הוא רק באינו מתכוין לכיבוי. ועיין בה"ל ד"ה וי"א שהניח בצ"ע אם מותר ליתן המים בנר שמן מערב שבת במתכוין לכיבוי.

ובציור שכוונת האדם בנתינת המים שהכלי לא ישבר ולא ישחיר מחמת האש יש לעיין אי מיקרי מתכוין לכיבוי או דאמרינן דאינו מתכוין שהמים יכבו את האש, ואין כוונתו אלא שהמים יחצצו בין האש ובין הכלי ולא תלחך האש את הכלי, ולו יצוייר שהאש לא תכבה כלל רק לא תגע בדפני הכלי אין לאדם קפידא בזה, וא"כ י"ל דזה לא מיקרי מתכוין לכיבוי. והנה הט"ז סק"ג כתב שבאופן שכוונתו שלא ישבר הכלי מיקרי מתכוין לכיבוי, אך בסמ"ג מבואר שהתיר ליתן מים כדי שלא ישבר הכלי, ולפי הבנת המג"א סק"י כל עיקר היתירו של הסמ"ג הוא משום דאינו מתכוין לכיבוי, ונמצא שהסמ"ג נקט שהמתכוין שלא ישבר הכלי מיקרי אינו מתכוין לכיבוי [ולפ"ז צ"ל דכוונת כיבוי הוא במקרה שמעוניין לחסוך בשמן ולכן נותן מים כדי שכאשר ישאר מעט שמן יכבו המים את האש, כ"כ הא"ר בשם מי"ט]. וכיון שהסמ"ג התיר את נתינת המים ע"מ שלא ישבר הכלי לכן נראה דכל שיש לאדם חשש שהכלי אכן ישחיר אם לא יתן בו מים יש להקל. [ובפרט שלפי האו"ז המובא בד"מ ולפי הרא"ש המובא במג"א בלאו הכי יש להתיר את נתינת המים בכל גווני, גם במתכוין לכיבוי, וצד האיסור הוא רק אם נחמיר כהרשב"א דבמתכוין לכבוי אסור וגם נקוט שהכוונה שלא ישבר הכלי מיקרי כוונת כיבוי, וכיון שהנידון הוא בגזירה דרבנן לכן נראה דיש להקל במקום צורך].

נב. כן הורה הגרי"ש אלישיב שליט"א לענין מכשיר הנקרא "קלנועית", וכתב שיש בדבר איסור גמור מלבד שיש בזה פירצה בחומת השבת, וכן דעתו גם לענין שאר מכשירי גרמא כמבואר בספר שבות יצחק על ענייני גרמא עמ' קל"ח, והוסיף מו"ר הגר"ש אויערבאך שליט"א דגם אביו הגרש"ז זצ"ל אמר דכיון שנעשה באופן מכוון לאותה מלאכה י"ל דלא חשיב גרמא. וע"ע בספר חוט שני ח"א עמ' ר"ו שאסר זאת וציין

גרמא ביום טוב

כח. הראשונים נחלקו בדין גרמא ביום טוב, יש שהתירו אף שלא במקום פסידא ויש שלא התירו אלא במקום פסידא, ולהלכה דעת המשנ"ב להתיר בזה ודעת החזו"א נראה לאסור, וראה הערה³³.

לסוגיא דסוף פרק כירה שנתבארו בתוס' ובראשונים כמה חילוקי דינים בסוגיא דגרמא, דיש סוגי גרמא האסורים מן התורה ובפרט שיש מכשירים שסדר פעולתם שנפעלים לאחר זמן ויש מהם שהדבר נחשב כמעשה גמור, עיי"ש בסוף דבריו שציין לדברי החזו"א בנידון אחר וז"ל והרי אסרו כילה מפני שאינן בני תורה והדבר מסור לחכמים לגדור במקום הפירצה וזה יותר חמור מאיסור פרטי ליחיד, כי זה גדר לעולם כולו ולדורות, עכ"ל החזו"א.

נג. בגמרא ביצה דף כב. איתא דהמסתפק משמן שבנר חייב משום מכבה, וכתבו תוס' ד"ה והמסתפק דאין טעם האיסור משום שממהר את כיבוי של הנר שהרי אין זה כיבוי בידים אלא גרם כיבוי, וגרם כיבוי ביום טוב שרי ובשבת נמי אינו חייב עכ"ל. ומכח זה התירו תוס' לחתוך את הקצה התחתון של נר שעה הדולק משום שאין כאן אלא גרם כיבוי [ועיי"ש שלא התירו לחתוך בסכין אלא באור מטעם דהוי כמתקן מנא]. והרא"ש פ"ב דביצה סי' י"ז נחלק על תוס' וכתב דטעם האיסור של המסתפק משמן שבנר משום דממהר את כיבוי, ואף שמבואר בגמ' שבת דף קכ: דגרמא שרי, הכא שאני שממעט מגוף הדבר הדולק, דכיון שהשמן והפתילה שניהם גורמים את הדליקה הממעט מאחד מהם וממהר את כיבוי חייב. [ובספר יש"ש נקט דאיסורו של הרא"ש הוא מדאורייתא ובהגהת נתיב חיים סי' תקי"ד על הט"ז ס"ק ה' נסתפק בדעת הרא"ש אי הוי איסור דאורייתא או איסור דרבנן, והחזו"א סי' ל"ח כתב שכוונת הרא"ש שהוא אסור מדרבנן]. ועיין בב"י ובמג"א ס"ק ז' שכתבו דלפי הרא"ש אסור גם לחתוך את הקצה התחתון של נר שעה משום שנוטל מגוף הדבר הדולק [והחזו"א אור"ח סי' ל"ח ס"ק ו' ד"ה ולמש"כ נקט דהרא"ש אסור רק בשמן ולא בחיתוך נר של שעה].

והנה מלשון תוס' ורא"ש הנ"ל מבואר לכאורה דגרם כיבוי ביו"ט שרי, ודלא כרבנו יואל המובא במרדכי שבת סי' שצ"ט שכתב דאף ביו"ט אין להתיר גרם כיבוי אלא במקום פסידא ולכן אסור לחתוך מנר הדולק. וע"ע ברמ"א סי' תקי"ד ס"ג שהביא את דברי המהרי"ל שהתיר להוציא נר דולק למקום שהרוח שולט בו כדי שיכבה [ובלבד שלא יוציאנו בשעה שהרוח כבר מנשב]. אמנם המג"א שם ס"ק י' חלק על דין זה וכתב דאין להוציא נר אף בזמן שאין הרוח מנשב גזירה שמא יוציאנו בשעה שהרוח מנשב, ואח"כ הוסיף וז"ל וליכא למישרי משום גרם כיבוי דהא לא שרי אלא למנוע שלא ישרוף יותר אבל לגרום לכבות את הדולק כבר אסור עכ"ל, ולכאורה חילוק זה של המג"א צ"ב שהרי התוס' והרא"ש דימו את המסתפק משמן שבנר לסוגיא דשבת דף קכ: שגורם כיבוי ע"י כלי חרס מלאים ולא חילקו בין מניעה שלא ישרף יותר לבין כיבוי דבר הדולק כבר, והרי גבי כלי חרס מכבה דבר הדולק, וכבר תמה בספר מאמר מרדכי שם על המג"א בזה. ועיין בשעה"צ שם ס"ק ל"א שהביא דהגר"א והא"ר ועוד אחרונים הסכימו לדינו של המהרי"ל ומטעם דגרמא שרי. ועוד הביא את המאמר מרדכי

כט. יש הנוהגים להבעיר אש ביום טוב על מנת לבשל, ואחר כך מכבים את האש בגרמא על ידי שמעמידים כלי מלא מים על גבי האש על מנת לבשלם ולשתות מהם וכאשר ירתחו המים יגלשו מהכלי ויכבו את האש, ויש מפוסקי זמננו שכתב שאין לנהוג כן, וראה הערה יד.

שכתב דעכ"פ ביו"ט גרמא שרי וכמבואר בתוס' ביצה דף כב. הנ"ל. ועיין חזו"א סי' ל"ח ס"ק ו' שכתב דמן הדין לא היה מקום לדון כלל את המסתפק משמן שבנר כגורם כיבוי, שהרי הוא רק ממעט מהעצים שעדיין לא אחז בהם האור, ודימה זאת להא דשרי לכו"ע לפרוס עור של גדי על גבי שידה שאחזו בה האור כדי שלא תשרף ולא אמרינן דהוי כגורם כיבוי בזה שאינו מניח לשידה להשרף וממילא תכבה האש, ולכן כתב החזו"א דלשון גרם כיבוי שכתבו תוס' והרא"ש אינו בדוקא, אלא מן הדין אם באנו לחוש להא שהנר נכבה בשעה מוקדמת יותר אין כאן אפילו גרם כיבוי ורק משום שמכבה את אור הנר כבר עכשיו [לפי תוס'] או משום שנוטל מגוף הדבר הדולק [לפי הרא"ש] לכן יש בזה איסור דאורייתא או דרבנן. ולכאורה סברא זו היא גם סברת המג"א הנ"ל [ואין החזו"א מתייחס בדבריו כלל למה שהתיר המהרי"ל להוציא נר למקום שהרוח שולט].

העולה מכל זה הוא שבלשון תוס' ביצה דף כב. והרא"ש שם מבואר דעכ"פ ביו"ט גרמא שרי, ורבנו יואל במרדכי אסר גרמא ביו"ט, והרמ"א בהלכות יו"ט פסק דגרמא שרי ולכן התיר לחתוך מנר הדולק וכן התיר להעמיד הנר במקום שהרוח שולט, והמג"א ס"ק י' נקט דאין להתיר גרמא ביו"ט אלא במקום פסידא, ומה שהתירו לחתוך מנר הדולק הוא משום דרק מונע שלא ישרף, [וחלק על המהרי"ל שהתיר ליתן נר במקום שהרוח שולט]. והמשנ"ב בשעה"צ ס"ק ל"א הביא שהגר"א והא"ר והמאמר מרדכי התירו גרמא, עכ"פ ביו"ט, ומשמע דכך נוטה דעתו של המשנ"ב [אמנם לענין חיתוך נר דולק ציין המשנ"ב ס"ק כ"ג לדברי כמה אחרונים שכתבו דנכון להחמיר כהרא"ש שלא לחתוך מהנר משום שחותך מגוף הדבר הדולק, ולענין נתינת נר במקום שהרוח שולט ציין המשנ"ב לגר"ז ולח"א שהסכימו למג"א שיש מקום לגזור בזה שמא מיד ינשב הרוח, וע"ע בבה"ל שהסכים לדינא לאסור בזה שמא ינשב הרוח עם יציאתו מן הבית ונמצא מכבה בידים, ודימה זאת המשנ"ב לדין המבואר בסי' רס"ה ס"ד שאין ליתן כלי עם מים תחת הנר לקבל ניצוצות [גזירת קירוב כיבוי, המובאת לעיל סעיף כ"ג], ולדעת רבנו פורת הטעם הוא שמא יגביה את הכלי עם המים כנגד הניצוצות ויכבה בידים]. ובחזו"א שם ד"ה תקי"ד נראה דסובר לדינא דגרמא ביו"ט אסור, עיי"ש שכתב דכשם שפסק הרמ"א בסי' של"ד סכ"ב כרבינו יואל דאין להתיר גרמא אלא במקום פסידא כן פסק כמותו ביו"ט.

נד. טעם המתירים הוא על פי הפוסקים שנקטו דגרמא ביו"ט שרי, וכפי שהביא המשנ"ב בשעה"צ סי' תקי"ד ס"ק ל"א, וכמבואר בהערה הקודמת. [ועיי"ש שהבאנו שנראה מהחזו"א דלא ס"ל כן להלכה]. והגרש"ז אויערבאך זצ"ל מובא בספר שש"כ פרק י"ג הערה נ"ח כתב דכיון שדעת המג"א דגרמא ביו"ט דינו כגרמא בשבת לכן אין לעשות הנהגה קבועה באופן זה שהוא דלא כמג"א, ואין לומר דיש בזה היתר של מקום פסידא

תנורים ביום טוב

ל. איך להדליק תנור ביום טוב משום איסור הולדת אש ומשום חשש מלאכת בונה.

תנור שהודלק מערב יום טוב והוא פועל על ידי ע"י טרמוסטאט - אין פתיחת הדלת משפיעה על הטרמוסטאט בכח ראשון ולכן יש לדון זאת כגרמא, והדבר תלוי במחלוקת הפוסקים שהובאה לעיל סעיף כ"ח בדין גרמא ביו"ט, וראה הערה. אמנם אם התנור נכבה בשעה שפותחים את הדלת או שיש בו מאורר המפסיק לפעול בשעה שפותחים את הדלת אסור לפתוח את התנור^נ.

מכשיר לכיבוי גז בגרמא

לא. עיין לעיל פרק ח' סעיף צ"ג שהבאנו שנחלקו הדעות בענין שימוש בשעון המיועד לכיבוי הגז אשר הוא מותקן על גבי צינור הגז ואופן הפעלתו על ידי סיבוב כפתור המותח קפיץ אשר גורם לכפתור לחזור בסיבוב איטי אשר סופו לחסום את צינור הגז בזמן המיועד, ומסובבים כפתור זה קודם ההדלקה ואחר כך מדליקים את האש ולאחר זמן יחסום המכשיר את צינור הגז והאש תכבה, יש שאסרו את השימוש במכשיר זה משום שמתחת הקפיץ

משום פסידת הגז הנוצר [ובזה מותר גרמא אף להמג"א] דכיון שהאדם מכניס את עצמו בידים למצב זה אין זה בגדר מקום פסידא. ועוד הזהיר הגרש"ז אויערבאך זצ"ל להנהיגם היתר בזה שלא להזיז את הכלי בזמן הגלישה דנמצא מכבה בידים [ועוד הוסיף דאם אין כוונתם לשתות מהמים יש בזה איסור בישול ביו"ט שלא לצורך, ואין לומר דיש כאן צורך כדי לחסוך בגז ומתוך שהותר בישול לצורך אוכל נפש הותר נמי לצורך זה של חסכון, שהרי לא התירו שחיטת בהמה מסוכנת ביו"ט אלא מחמת הפסד מרובה ולא אמרינן דעצם ההצלה מהפסד חשיבא צורך].

נ. ובתנור זה יש סברא נוספת להקל, דכיון שאינו מתכוין להדלקה ה"ז בגדר פ"ר בגרמא שכתבנו לדון בזה לעיל הערה מ"א.

[אין להדליק תנור ביו"ט אף אם יהא בו התקן הגורם לכך שהלחיצה על הכפתור אינה מדליקה אותו מיד אלא אחר כמה שניות, והטעם משום שעצם הלחיצה סוגרת מעגל חשמלי אשר פעולתו ניכרת לאחר זמן קצר, ועוד דכשם שלחיצה על כפתורי מחשב נחשבת מלאכה אף כשהתוצאה ניכרת רק אחר כמה שניות כן יש לחוש באופן זה, ועוד דאף אי חשיב גרמא מסתבר שגרמא כזו לא הותרה ביו"ט].

יוצרת כח חדש המסובב את הכפתור ויש בזה איסור מכה בפטיש, ויש שהתירו בזה. ולענין עצם גרם הכיבוי עיין בהערה^נ.

החפץ

אוצר החכמה

נו. לענין גרם הכיבוי יש לדמות מכשיר זה לכאורה למש"כ המשנ"ב סי' תקי"ד ס"ק כ"א דאף לדעת השו"ע שפסק כהרא"ש דאין לעשות גרם כיבוי ביום טוב על ידי נטילה מגוף הדבר הדולק, מ"מ אם מחבר לנר קודם ההדלקה צוונגיל [צבת] אשר סופה לחתוך את הנר לאחר זמן אין בזה איסור כיון שעושה זאת קודם ההדלקה ואינו נוטל מגוף הדבר הדולק. ויש להוסיף בזה דאף לדעת המג"א שם ס"ק י' דאסר להוציא נר ממקום שהרוח שולט וכתב דאין להתיר בכה"ג גרמא משום שהוא גרם כיבוי [ולא רק מניעת הדלקה], מ"מ בנידון זה גם המג"א יודה שתוס' ורא"ש התירו גרמא [עכ"פ ביו"ט], כיון שהוא רק מונע מלשרוף יותר גז ואינו עושה מעשה כיבוי בגוף האש. אמנם לכאורה לפי החזו"א אין היתר בזה, דהא נתבאר לעיל בסוף הערה נ"ג דמדברי החזו"א סי' ל"ח ס"ק ו' נראה דנקט לדינא כרבנו יואל דגרם כיבוי אסור גם ביו"ט [שלא במקום פסידא], ולהסוברים דגרמא אסור ה"ז אסור אף באופן שרק מונע מלהדליק ואינו מכבה ממש. ואין לומר שהיות וגרם הכיבוי מוכן במכשיר זה קודם ההדלקה לכן לא יחשב כלל כגורם כיבוי אלא כמדליק נר קטן, דזה אינו, דעיין בספר נתיבות שלום סי' נ"ט שהובאו ראיות דגם בכה"ג מיקרי גרם כיבוי, ונמצא שבזמן הדלקת האש גורם את הכיבוי שיעשה לאחר זמן, וא"כ אף אם הכין את הכיבוי של הגז מערב יו"ט אכתי יש מקום לחוש דמיקרי גרם כיבוי ביו"ט משום שבעצם הדלקת האש ביו"ט גורם הוא את הכיבוי שיעשה לאחר זמן [נידון זה הוא מלבד עצם החשש שיש במתיחת הקפיץ מדין מכה בפטיש וכפי שנתבאר למעלה].